

FRANSUZ FRAZELOGIYASIDA REDUPLIKATSIYA HODISASIGA DOIR AYRIM MULOHAZALAR

*Suvonova Nigorabonu Nizomiddinovna,
SamDCHTI dotsenti*

Kalit soʻzlar: *reduplikatsiya, takroriy elementlar, prosonomaziya, poliptota, omeoptota, antanaklaza, epanadiploza, frazeologik birlik, maqollar, simmetrik reduplikatsiya.*

Turli tizimdagi barcha tillarga xos hodisa sifatida keng tarzda tadqiq etilgan “*takroriy soʻz*” yoki “*takroriy shakl*” tushunchalari tilshunoslikda “*reduplikatsiya*” deb nomlanib, u lotincha *reduplicatio* - *ikkilanish, qoʻshaloqlanish* maʼnosini anglatgan holda soʻzdagi dastlabki boʻgʻinni yoki oʻzakni, butun soʻzni takror qoʻllash bilan tilda takroriy soʻz yoki grammatik shakl hosil qilish usulidan iborat fonomorfoloqik hodisa boʻlib hisoblanadi [Oʻzbekiston Milliy Ensiklopediyasi: 128]. Mazkur til hodisasining turli xil shakllari mavjud boʻlib, ular til birliklarining, xususan, fonema, morfema va soʻz kabilarning soʻz birikmasi, gap, abzats va matn tarkibida takror tarzda qoʻllanilishi orqali namoyon boʻladi hamda u takrorlanish, davomiylik va kuchaytirish maʼnosini ifodalashga xizmat qiladi. Bu xususda O.S. Axmanova shunday taʼrif beradi: “*ПОВТОР (удвоение, редупликация, повторение), (реприза) фигура речи, состоящая в повторении звуков, слов и выражений в известной последовательности*” [O.S. Axmanova: 407].

Ushbu til hodisasi aynan frazeologik birliklar misolida tadqiq etilsa, ularning frazeologik ibora yasash jarayonida eng

sermahsul vosita ekanligiga guvoh boʻlish mumkin. Binobarin, frazeologik birliklarda takroriy elementlarning mavjudligi ularga xos lingvomadaniy, lingvodidaktik, shuningdek, leksik-semantik va stilistik xususiyatlarni tadqiq etishga yordam beruvchi asosiy fenomenlardan biri sanaladi [F.I.Pankov, E.A.Ovtina:140]. Shunga koʻra N.M.Shteynberg, oʻzining “*Редупликация в современном французском языке*” nomli monografiyasida mazkur hodisaning fransuz tilidagi umumiy shakllari xususida kengroq maʼlumot berib oʻtgan [N.M.Shteynberg: 74]. Shu bilan birga, ayrim tadqiqotchilar frazeologiyada takroriy elementlarni modellashtirish masalalariga ham alohida eʼtibor qaratgan [L.V.Molchkova: 9].

Tilda lingvistik birliklarning maʼlum bir doirada takroriy tarzda qoʻllanilishining oʻziga xos bir necha shakllari mavjud boʻlib, ular bir-birlaridan oʻzlarining xilma-xil fonetik, leksik, grammatik va struktur xususiyatlari bilan ajralib turadi. Shunga koʻra ularni turli xil shakllariga qarab turlicha turkumlarga boʻlib oʻrganish maqsadga muvofiqdir. Masalan, ayrim fransuz tilshunoslarining qarashlari nuqtayi nazaridan reduplikatsiya oʻziga xos quyidagi turlari bilan oʻzaro farqlanadi [P.Bacry:74]:

Reduplikatsiya shakllari:	Shaklning lingvistik mohiyati:	Misollar (FBlar):
Prosonomaziya	Maʼlum bir gap yoki ibora tarkibida bitta soʻzning uyushgan holda takror kelishi;	<i>-Aussitôt dit, aussitôt fait. (Aytilgan soʻz - otilgan oʻq.)</i>
Poliptota	Bir xil oʻzakli soʻzning yoki bitta feʼlning turli shakllarda qoʻllanilishi;	<i>Vous avez la serrure, nous avons la clef. (Ikki yorti bir butun.)</i>
Omeoptota	Maʼlum bir gap yoki ibora tarkibida morfo-sintaktik shakllarning grammatik	<i>QuiaimeMartin, aimesonchien, quiaimelecavalier, aimel`écuyer. (Meni sevsang, itimni ham sevasan.)</i>

	parallelizm asosida takrorlanib kelishi ;	
Antanaklaza	Takrorlanuvchi elementning turli xil ma'noda takror qo'llanilishi;	<i>De grand seigneur, grande rivière et grand chemin, fuis, si tu peux d'être voisin-yomon o'tliq bo'lishdan uzoqroq yur.</i>
Epanadiploza	Ma'lum bir so'zning gap yoki she'riy satrlar boshida hamda oxirida takror kelishi;	<i>L'abîme appelle l'abîme. – Yo'qchilik yo'qchilik chaqiradi. L'âne frotte l'âne – Gadoning dushmani gado bo'ladi.</i>

Tildagi takrorlanish hodisasining bu kabi ko'rinishlari yuqoridagi kabi frazeologik birliklarga nisbatan kuzatilganda, ularga xos xilma-xil takroriy elementlar mavjudligi va ularda o'ziga xos shakliy xususiyatlar aks etishi ko'zga tashlanadi. Masalan, fransuzcha frazeologik birliklar tarkibidagi komponentlarning takrorlanish holati mustaqil ma'noli so'zlar misolida juda keng tarqalgandir. Bunda asosan, ot, fe'l, sifat, son kabi so'z turkumlari shular jumlasidandir. Masalan, ot so'z turkumiga xos so'zlarning *epanadiploza*, fe'l so'z turkumiga xos so'zlarning esa *poliptota* shaklida takroriy tarzda kelishi fransuz frazeologiyasida juda keng tarqalgan.

Shuningdek, frazeologik birliklar tarkibida sifat va ravish so'z turkumiga xos so'zlarning takroriy tarzda qo'llanilishi *prosonomaziya* shaklida ko'p uchraydi. Masalan:

A bon salut, bon accueil. – Salomiga yarasha aligi.

A rude âne rude anier. – Ko'p gap eshakka yuk.

Bon champ sémé, bon blé rapporté – Nimani eksang shuni o'rsan.

Bundan tashqari, fransuz tilidagi turli xil determinativlar, xususan, artikllar, egalik va ko'rsatish sifatlari hamda bog'lovchi va predloglar ham *prosonomaziya* shaklida takrorlanib kelishi mumkin. Masalan:

avoir des si et des mais – har xil bahona topmoq;

avoir son bon et son mauvais côté - yaxshi va yomon tarafga ega bo'lmoq;

ne connaitreni le blanc ni le noir - oq-qorani ajrata olmaslik;

par bonds et par sauts – ko'z ochib yumguncha;

sans pilote et sans boussole – o'zini idora qila olmaslik;

de bric et de broc (loc adv) – aralash – quralash.

Tilshunoslikda bu kabi takrorlanish hodisasini tilning barcha birliklarida kuzatish mumkin. Xususan, fonema, morfema, leksema, qolaversa, so'z birikmasi va gaplarning ma'lum bir distributiv vaziyatlarda takroriy tarzda qo'llanilishi ham shular jumlasidandir.

Bir frazeologik birlik tarkibida fonemalarning ham takroran qo'llanish hodisasi mavjud bo'lib, ular tilshunoslikda *alliteratsiya* va *assonans* nomlari bilan ataladi. Undosh tovushlarning takrorlanishi *alliteratsiya* deb ataladi. Masalan: *être belle à la chandelle* – *chiroyda tengsiz bo'lmoq.*

[*etr - bel - a - la - [an - dɛl]*]

Unli tovushlarning takrorlanishi *assonans* deb ataladi. Masalan:

Une faute avouée est à demi pardonnée. - Egilgan boshni qilich kesmas.

[*yn - fot - a - vu - e - e - dɛ - mi - par - do - ne*].

Fransuz tilida ham boshqa tillardagi kabi ma'lum bir frazeologik birlikning tarkibida, albatta, ifoda plani sifatida kamida ikkita leksema qatnashishi shart. Bunday birliklar gapdan yaxlitligicha ahqlanishi mumkin bo'lgan va frazeologik ma'no kasb etadigan sintaktik birlik emas, balki semantik birlik sifatida talqin qilinadi. Shu sababli frazeologik iboralarning birikmaga va gapga tenglik xususiyati haqida gapirilganda iboraning ichki grammatik tuzilishi inobatga olinadi, ya'ni ibora tarkibini grammatik jihatdan tahlil qilish nazarda tutiladi.

Umuman olganda, ibora tarkibida qatnashgan soʻzlar orasidagi grammatik bogʻlanish oʻz kuchini yoʻqotmaydi. Vaholanki, undagi soʻzlar oʻrtasidagi munosabat faqat ichki munosabat, yaʼni shu ibora doirasidagi munosabat hisoblanadi. Fransuz frazeologik birliklaridagi takroriy elementlarni morfologik jihatdan tahlil qilganimizda bunday frazeologik birliklar tarkibida qoʻllanilgan takroriy elementlarning nafaqat aynan bir xilligi, balki bir oʻzakli reduplikativ elementlarning turli xil grammatik shakllari orqali ham ifodalanishi koʻzga tashlanadi. Yaʼni, ularning rod va

sonda moslashish hodisasini kuzatishimiz mumkin. Masalan, maʼlum bir frazeologik birlik tarkibida sifat soʻz turkumiga oid bir soʻz ikki marta qoʻllanilganda ikki xil rodga moslashgan hakli ham uchraydi. Bu xususda otli sintagmalargaxos quyidagi moslashuv holatlari orqali hosil boʻlgan reduplikatsiya hodisasini kuzatish mumkin :

1. FBlarda otlar oldidan qoʻllaniladigan determinativlar reduplikatsiyasi ularning rod va soniga koʻra moslashishi asosida yuzaga keladi. Ularga son-sanoqsiz misollar keltirish mumkin. Masalan:

Fransuzcha FB :	Oʻzbekcha talqini:
<i>voilà une grande cage pour un petit oiseau</i>	-yoʻq bolaga tut beshik;
<i>ne former qu'un coeur et qu'une âme ;</i>	-koʻngilni koʻngilga qoʻyib yashamoq ;
<i>casser les jambes et les bras à qn</i>	-birovni ipsiz bogʻlab ketmoq;

2. Aniqlovchi vazifasidagi sifatlar reduplikatsiyasi ham moslashish (*l'accord de l'adjectif épithète*) natijasida hosil boʻlishi mumkin. Bunda otni aniqlab kelayotgan sifat otning rod va son koʻrsatkichlarini oʻzida namoyon qiladi. Masalan :

Fransuzcha FB :	Oʻzbekcha talqini:
<i>bon jour, bonne œuvre;</i>	-kun xayrli boshlansa, ish unumli boʻladi ;
<i>les bons bras font les bonnes lames;</i>	-chumchuq soʻysa ham qassob soʻysin.
<i>à petit trou, petite cheville ;</i>	-uzukka koʻz qoʻygandek;
<i>à nouvelles affaires, nouveaux conseils ;</i>	-yangi ish – yangi tashvish.
<i>la belle plume fait le bel oiseau ;</i>	-kiyim kishiga zeb beradi;
<i>De grand seigneur, grande rivière et grand chemin, fuis, si tu peux d'être voisin ;</i>	-Yomon otliq boʻlishdan uzoqroq yur;

Bundan tashqari, FBlar tarkibidagi takroriy otlarda ham ikki xil rodga takrorlanish hollari koʻp uchraydi. Masalan:

Fransuzcha FB :	Oʻzbekcha talqini:
<i>garder à qn un chien de sa chienne</i>	-birovga upka-gina qilmoq;
<i>chaque crapaud trouve sa crapaude;</i>	-dunyoda hamma narsa juft-juft qilib yaratilgan;
<i>réponse du berger à la bergère;</i>	-munozarada oxirgi soʻzni gapirmoq;

Shuningdek, rod kategoriyasida oʻzgarib keluvchi takroriy elementlar qatorida olmosh soʻz turkumiga xos soʻzlar ham FBlar tarkibida sermahsul sanaladi. Masalan: ***chacun** avec sa **chacune***-hamma oʻzi bilan oʻzi.

Frazeologik birliklar tarkibidagi takroriy elementlarga xos moslashuv hodisasi nafaqat rod kategoriyasi, balki, son kategoriyasi orqali ham koʻzga tashlanadi. Lekin, ularning sonda oʻzgaruvchanlik holati yuqorida tahlil qilingan rodga oʻzgaruvchanlik holatiga nisbatan ancha

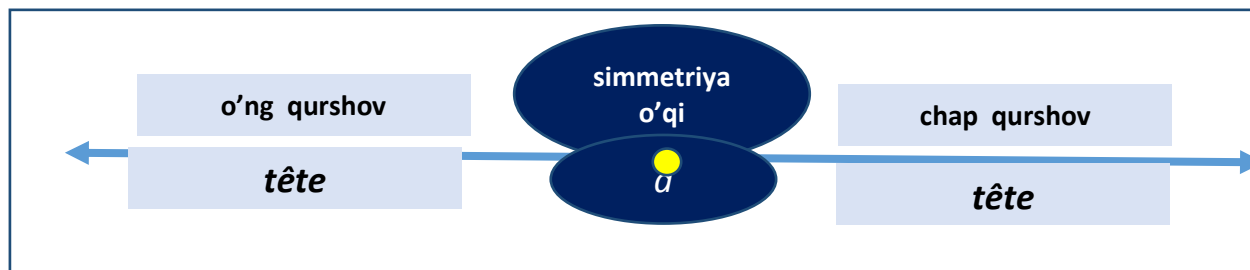
kam uchraydi. Bunday holat asosan, FBlar tarkibidagi ayrim ot va sifatlarda ko‘zga tashlanadi. Masalan:

Fransuzcha FB :	O‘zbekcha talqini:
<i>avoir plus d'une corde, plusieurs cordes;</i>	- har qanday usul bilan maqsadga erishmoq;
<i>sottes gens, sotte besogne ;</i>	- ahmoq kalladan ahmoqona fikr.

Shuni ta’kidlash joizki, frazeologik birliklar tarkibidagi takroriy elementlar har qanday tilda ham o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Bunday xususiyatlarni yuqoridagi singari qarama-qarshi tarzda qiyoslab o‘rganish tadqiqot obyektini chuqurroq tahlil qilish imkonini beradi [M.Grevisse, A.Goosse: 529]. Binobarin, FBlardagi takroriy elementlar orqali moslashuv hodisasini tahlil qilish orqali ushbu FBlar reduplikatsiya shakllaridan *prosonomaziya* shakliga mansubligini aniqlash mumkin. Shuningdek, *prosonomaziya* usuli asosan, *ot, sifat, olmosh* so‘z turkumlarining moslashishi orqali namoyon bo‘ladi.

Fransuz frazeologiyasida takroriy elementlar tahliliga e’tibor qilar ekanmiz, ularda predloglarning o‘rni alohida ahamiyatga ega. Shu boisdan takroriy elementlarning predloglar ishtirokidagi reduplikativ shakllarini o‘rganish maxsus izlanishni talab etadi, ya’ni FBlar tarkibidagi takror elementlarni bir-biri bilan bog‘lovchi predloglar frazeologiyada simmetrik takrorni hosil qilishning asosiy vositasi sifatida xizmat qiladi. Bunda simmetriya o‘qi vazifasini ma’lum bir predlog va uning o‘ng

hamda chap qurshovlarini esa bir xil leksik-grammatik maqomdagi takroriy so‘zlar tashkil etadi. Masalan, hammaga mashhur fransuzcha *tête à tête* iborasini olaylik. Ushbu iborada “absolyut simmetrik reduplikatsiya” o‘z aksini topgan. Ushbu holatni bunday nomlashga asosiy sabab shundaki, simmetriya o‘qini *à* predlogi tashkil etsa, uning o‘ng hamda chap qurshovlarini esa bir xil leksik-grammatik maqomdagi takroriy so‘z, ya’ni *tête* so‘zi egallaydi. Ushbu iboradagi *tête* so‘zini bir xil leksik-grammatik maqomdagi so‘z deyishimizga sabab, reduplikatsiyaning *poliptota* va *antanaklaza* kabi turlarida takrorlanish hodisasi bir xil leksik-grammatik maqomdagi so‘zdan iborat bo‘lmasligi ham mumkin, ya’ni, *poliptota* takror so‘zning grammatik, *antanaklaza* esa leksik-semantik ma’nolari turlicha ekanligi bilan asoslanadi. Simmetriya o‘qining ikki tomonidagi qurshovlari o‘zaro almashtirilganda ham baribir bir xil ma’no ifodalanadi. Ushbu *tête à tête* iborasining “absolyut simmetrik reduplikatsiya” namunasi ekanligini quyidagi chizma orqali shunday izohlash mumkin:

Bunday simmetrik reduplikatsiya fransuz frazeologiyasi *à, en, de, contre* kabi predloglar orqali amalga oshadi. Masalan, *à* predlogi ishtirokidagi FBlarga quyidagi iboralarni keltirish mumkin:

Fransuzcha FB :	O‘zbekcha talqini:
<i>bord à bord;</i>	- qarama-qarshi;
<i>botte à botte;</i>	- yonma-yon ;

<i>but à but;</i>	- <i>teppa - teng ;</i>
<i>bec à bec;</i>	- <i>yuzma-yuz;</i>
<i>mettre bout à bout;</i>	- <i>ichak-qorin bo'lmoq;</i>
<i>parler à qn bouche à bouche;</i>	- <i>yuzma –yuz gaplashmoq;</i>

Shuningdek, *à* predlogi fransuzcha maqollar tarkibida ham simmetrik reduplikatsiya hosil qilishda ancha sermahsul vosita sanaladi:

Fransuzcha maqollar :	O'zbekcha talqini:
<i>Sorsaires à corsaires, l'un l'autre s'attaquant ne font pas leurs affaires.</i>	- <i>Qarg`a qarg`aning ko`zini cho`qimaydi.</i>
<i>Pas à pas, on va loin.</i>	- <i>Qimirlagan qir oshar.</i>
<i>Quitte à quitte et bon amis;</i>	- <i>Hisobli do`st ayrilmas.</i>

Bundan tashqari, fransuz tilidagi boshqa *contre, pour, en* kabi predloglar ham ayrim FBlar tarkibida simmetrik reduplikatsiya hosil qila oladi. Masalan:

Fransuzcha FBlar :	O'zbekcha talqini:
<i>Corsaires contre corsaires, n'est pas bon à faire doublure.</i>	- <i>O'g`rinikidan o'g`irlash vaqtni bekorga sarflashdir.</i>
<i>Fin contre fin n'est pas bon à faire doublure .</i>	- <i>Bir balosi bo'lmasa shudgorda quyruq na qilur.</i>
<i>rendre bec pour bec ;</i>	- <i>muloyimlik bilan javob qilmoq;</i>
<i>de branche en branche;</i>	- <i>shoxdan –shoxga ;</i>
<i>aller de mieux en mieux;</i>	- <i>xayol surmoq ;</i>
<i>d'âge en âge;</i>	- <i>avloddan-avlodga; nasldan naslga ;</i>
<i>passerde bouche en bouche;</i>	- <i>og`izdan – og`izga o`tmoq.</i>

Yuqoridagi tahlil turlaridan shuni ta'kidlash mumkinki, simmetrik reduplikatsiya hosil qilish jarayonida *à, contre, pour, en* kabi predloglar asosan, otlarni takrorlagan holda faqat ravishli FBlarni hosil qilishga yordam beradi. Shu bilan birga, ular maqollarda ham simmetrik reduplikatsiya hosil qilish vositalari bo'lib hisoblanadi.

Xulosa tariqasida shuni qayd etish lozimki, fransuz frazeologiyasida reduplikatsiya hodisasining yuqoridagi singari hali tadqiq etilmagan qirralari anchagina bo'lib, ularni alohida tadqiqot obyekti doirasida o'rganish ayrim frazeologik muammolar echimiga sabab bo'lishi mumkin.

Adabiyotlar :

1. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. –Тошкент: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти. www.ziyouz.com кутубхонаси.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. -М.: СЭ,1969.-608 с. https://classes.ru/Akhmanova/source_51.htm
3. Панков Ф. И., Овтина Е.А. Языковая картина мира и механизм редупликации: фрагмент лингводидактической модели русской грамматики. / Pedagogical Journal. 2018, Vol. 8. Is. 1A. – С. 140-158.
4. Н.М.Штейнберг. Редупликация в современном французском языке. -Ленинград : Изд. Ленингр. ун-та, 1969. - 69 с.
5. Молчкова Л.В. Модели повтора во фразеологии // Актуальные вопросы современной науки (Текст научной статьи по специальности «Языкознание и литературоведение»), №28. – Новосибирск, 2013. –С. 194-202. eLIBRARY ID: [20273065](https://elibrary.ru/20273065).
6. Васру Р. Les Figures de style et autres procédés stylistiques. -Paris, Belin, coll. « Sujets », 1992, -335 p.
7. Grevisse M., Goosse A. Le Bon Usage. - Bruxelles : Duculot, 2007. – 529 p.

Сувонова Н. Некоторые соображения о феномене редупликации во французской фразеологии. В данной статье обсуждается феномен редупликации во французской фразеологии, основные языковые единицы, вместо повторяющихся элементов и их специфические лингвистические особенности, а также основная сущность симметричной редупликации во фразеологии и её формы выражения существительными, прилагательными и предлогами.

Suvonova N. Some considerations on the phenomenon of reduplication in French phraseology. This article discusses the phenomenon of reduplication in French phraseology, the basic linguistic units in place of repetitive elements and their specific linguistic features, as well as the main essence of symmetric reduplication in phraseology and their forms expressed by nouns, adjectives and prepositions.